

**OFERTA TURYSTYCZNA MIEJSCOWOŚCI
UZDROWISKOWYCH W CZECHACH NA PRZYKŁADZIE
KARLOWYCH WARÓW, MARIAŃSKICH ŁAŻNI,
FRANCISZKOWYCH ŁAŻNI**

Eleonora Gonda-Soroczyńska, Anna Malwina Soroczyńska
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

***TOURIST OFFER OF SPA AND HEALTH RESORTS IN THE
CZECH REPUBLIC BASED ON THE EXAMPLE OF KARLOVY
VARY, MARIÁNSKÉ LÁZNĚ, FRANTIŠKOVY LÁZNĚ***

Streszczenie

W opracowaniu zbadano ofertę turystyczną trzech wybranych, najpopularniejszych w Czechach uzdrowisk tj. Karlowych Warów (czes. Karlovy Vary, niem. Karlsbad), Mariańskich Łaźni (czes. Mariánské Lázně, niem. Marienbad) i Franciszkowych Łaźni (czes. Františkovy Lázně, niem. Franzensbad), określanych także mianem Lazurowego Wybrzeża Europy Środkowej. W kontekście układu komunikacyjnego zlokalizowane są one bardzo blisko siebie, nieopodal granicy z Niemcami. Ich oferta turystyczna jest niezwykle bogata i różnorodna. Każdy znajdzie coś dla siebie, zarówno kuracjusz, jak i szeroko pojmowany turysta, o każdej porze roku, o zróżnicowanej zasobności portfela, zwłaszcza ze względu na rozwiniętą wielofunkcyjność tych kurortów. Przeprowadzone analizy pozwoliły bliżej poznać badane uzdrowiska, porównać je i wyciągnąć stosowne wnioski. Należy dodać, iż te trzy miejscowości zabiegają o miejsce na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO (legitymując się najcenniejszymi miejscami i obiektami w skali całego świata). Warty podkreślenia jest fakt, iż są to najstarsze i prawdopodobnie

najczęściej odwiedzane kurorty Europy Środkowej (od czasów rzymskich tj. od ponad 2000 lat wykorzystuje się występujące tu wody lecznicze, czego dowodem są licznie znajduwane w pobliżu źródeł monety rzymskie i celtyckie). Przeprowadzone badania w wymienionych ośrodkach uzdrowiskowych dały także odpowiedź, na pytania zawarte w postawionej tezie badawczej „Co jest przyczynkiem tak wspaniałej kondycji tych uzdrowisk? Dzięki czemu mają znaleźć się na liście UNESCO? Czego w tych uzdrowiskach brak? W jakim kierunku miałyby pójść w najbliższej przyszłości, by pozyskiwać nowych turystów, inwestorów, poszerzać swoją dotychczasową wielofunkcyjność?. Przeprowadzone badania miały udowodnić, iż zasadnie, bądź nie, te trzy miejscowości starają się o zaszczytną, najwyższą ocenę międzynarodowych gremiów. Prace badawcze mogą okazać się przydatnymi, także badaczom zajmującym się miejscowościami uzdrowiskowymi w innej części Europy i świata.

Słowa kluczowe: Karlowe Wary, Mariańskie Łaźnie, Franciszko-we Łaźnie, uzdrowisko, oferta turystyczna, potencjał środowiskowy, wielofunkcyjność

Abstract

The study is focused on the tourist offer of three selected, most popular Czech spas, i.e. Karlovy Vary, (Karlsbad), Mariánské Lázně, (Marienbad) and Františkovy Lázně, (Franzensbad), also referred to as the French Riviera of Central Europe. In the context of communication system they are located in close vicinity to each other and not far from the German border. Their tourist offer is abundant and diversified. Everyone can find there something for him/herself, both a bather and a broadly approached tourist, in each season of the year, having various financial resources at the disposal, primarily due to a well-developed multi-functionality of these spa resorts. The conducted analyses allowed learning more about the studied locations, comparing them and drawing adequate conclusions. It should be added that all three places are applying to be included on the UNESCO World Heritage List (as having the most valuable places and objects on the global scale). It is worth emphasizing that they are the oldest and probably the most frequently visited resorts in Central Europe (their therapeutic waters have been used since Roman times, i.e. for over 2000 years, which is confirmed by numerous Roman and Celtic coins found near spa water springs). The carried out research in the aforementioned spa centres also provided answers to the questions included in the put forward research thesis: “What contributes to such an excellent condition of these resorts?, For what reason they should be on the UNESCO list?, What are they lacking? What should be their development

direction in the coming future to attract new tourists, investors and expand their existing multi-functionality?" The conducted analyses were to indicate whether these three towns were rightly seeking the highest, honorable rating of international bodies. There can also turn out useful for the researchers studying spa resorts in different parts of Europe and the world.

Key words: *Karlovy Vary, Mariánské Lázně, Františkovy Lázně, spa and health resort, tourist offer, environmental potential, multi-functionality*

WSTĘP

Oferta turystyczna badanych miejscowości uzdrowiskowych w Czechach tj. : Karlowych Warów (czes. Karlovy Vary, niem. Karlsbad), Mariańskich Łaźni (czes. Mariánské Lázně, niem. Marienbad) i Franciszkowych Łaźni (czes. Františkovy Lázně, niem. Franzensbad), określanych już od XIX wieku mianem Lazurwego Wybrzeża Europy Środkowej jest niezwykła (Januszewska, 2004). Składają się na nią taki czynniki jak: korzystne usytuowanie, dostępność komunikacyjna, występujące lecznicze surowce naturalne, leczniczy klimat, niezwykła turystyczna infrastruktura, wielofunkcyjność kurortu (Gonda-Soroczyńska, 2014). Postawiona teza badawcza w formie kilku pytań jest następująca: „Jak przedstawia się oferta turystyczna badanych kurortów? Co jest przyczynkiem tak wspaniałej kondycji tych uzdrowisk? Dzięki czemu mają szansę znaleźć się na liście UNESCO? Czego w tych uzdrowiskach brak? W jakim kierunku winny pójść w najbliższej przyszłości, by pozyskiwać kolejnych nowych turystów, inwestorów, poszerzać swoją dotychczasową wielofunkcyjność?” (Kierunki aktywizacji gospodarki uzdrowisk, 2002). Przeprowadzone badania mogą okazać się przydatne również badaczom zajmującym się miejscowościami uzdrowiskowymi w innej części Europy i świata, także w kontekście tworzenia międzynarodowych klastrow uzdrowiskowych (Gonda-Soroczyńska, 2016). Turystyka uzdrowiskowa odgrywa ważną rolę, jako sektor gospodarczy (Hadzik 2006). Nawet w nielicznych przypadkach stanowi formę zamiennika z funkcji przemysłowej na uzdrowiskową, jak to miało miejsce w przypadku Ustronia w Polsce (Zuzańska – Żyśko, Petryszyn, 2008). Badając te trzy, blisko siebie położone uzdrowiska czeskie należy zwrócić uwagę na stosowane przez nie formy reklamy. Nie instalują dużych banerów, plakatów (zakaz). Reklamują się przede wszystkim w Internecie oraz poprzez różnego typu profesjonalnie opracowane ulotki (z podaniem bogatej oferty usług turystycznych, zróżnicowanych cen, pakietów cenowych, o różnych porach roku). Ulotki te, na specjalnym stojaku, ustawionym w pobliżu recepcji, dostępne są przez cały rok, reklamując także tzw. konkurencję.

CEL I METODY BADAŃ

Głównym celem badań była analiza oferty turystycznej trzech najpopularniejszych uzdrowisk czeskich: Karlowe Wary, Mariańskie Łaźnie, Franciszkowe Łaźnie, tj. ośrodków zabiegających o miejsce na Międzynarodowej Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO. Przeprowadzono analizy statystyczne, inwentaryzacje urbanistyczne, wywiady środowiskowe. Badania ukierunkowane były na przedstawienie występowania surowców leczniczych, leczniczego klimatu, infrastruktury uzdrowiskowej (zakłady przyrodolecznictwa, sanatoria, szpitale uzdrowiskowe, pijalnie wód leczniczych, hotele, domy wypoczynkowe, parki zdrojowe), infrastruktury turystycznej szeroko pojmowanej, zwłaszcza w kontekście wielofunkcyjności badanych kurortów. Podczas badań wykonano szczegółową dokumentację fotograficzną, szkice urbanistyczne i architektoniczne, liczne fotografie (zamieszczono w opracowaniu tylko wybrane). Zebrany materiał ma pokazać charakter poszczególnych miejsc, rodzaj zabudowy, formy zabudowy oraz jej kolorystykę, atrakcyjność, potencjał.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA BADANYCH UZDROWISK

Badane uzdrowiska czeskie są atrakcyjnie położone, wśród zalesionych wzgórz dwu regionów fizycznogeograficznych: Zagłębia Sokołowskiego, wchodzącego w skład Pogórza Podrudawskiego i Lasu Sławkowskiego, które tworząc Wyżynę Karłowarską. W tych trzech kurortach występuje niepowtarzalna architektura, wspaniała przyroda w otaczających ją parkach i lasach, lecznicze wody zdrojowe, borowiny i leczniczy klimat (Gonda-Soroczyńska, 2012). Również te trzy miejscowości uzdrowiskowe proponują turystyce szeroko pojmowanemu (nie tylko kuracjuszowi) pełną, ciekawą, urozmaiconą ofertę turystyczną, przyciągającą turystów z całego świata (Kuca, Kucova, Zeman, 2008). Położenie badanych uzdrowisk w dolinach rzek Tepla i Ohrza jest ich dodatkowym atutem. Liczne lasy, porastające zbocza gór je otaczających, objęte ochroną rezerwatową tworzą niepowtarzane krajobrazy, w różnych porach roku. Wytyczono w nich liczne ścieżki do wędrowek pieszych i wycieczek rowerowych.

W Karlowych Warach, Franciszkowych i Mariańskich Łaźniach na leczeniu i wypoczynku już od XVIII w. bywali władcy Europy i artyści (m.in. car Rosji, królowie Wielkiej Brytanii, cesarze Austro-Węgier i Prus, Chopin, Liszt, Strauss, Goethe, Dworzak, Kafka, Nietzsche, Ibsen). Również te trzy kurorty upodobał sobie liczni turyści z Rosji. W 1897 roku wybudowano dla nich ze składek, na wzgórzu, na lewym brzegu rzeki Teplej prawosławną cerkiew p.w. św. św. Piotra i Pawła, ostatnio z wielkim kunsztem odrestaurowaną. Każde z badanych uzdrowisk ma ulicę Ruską lub Moskiewską. Spora liczba Rosjan osiedliła się tu na stałe, stanowiąc najliczniejszą po Niemcach mniejszość naro-

dową. Architektura uzdrowiskowej części każdego z tych trzech analizowanych miast przedstawia się niezwykle. Jest świeżo, z wielką starannością odnowiona.

Karlowe Wary to najpopularniejsze w XIX wieku uzdrowisko w Europie. Według Goethego, obok Rzymu i Weimaru były najpiękniejszym miejscem na świecie, a Franciszkowe Łaźnie „rajem na ziemi”.

Karlowe Wary (ok. 56 tys. stałych mieszkańców, pow. miasta 59,1 ha, założone w 1350 roku), to światowej sławy uzdrowisko, najbogatszy, największy, najślynniejszy czeski kurort. Jest to miejsce niezwykle, dlatego chętnie odwiedzane nie tylko przez kuracjuszy, ale także przez szeroko pojmowanych turystów z całego świata, zwłaszcza z uwagi na bogatą ofertę turystyczną. Wyjątkowy, wizualny klimat tworzy architektura, malowniczy krajobraz oraz domieszka specyficznego przepychu (Vylita, Klsak, Burachovic, Dolina, 2007). Wraz ze śródmieściem miasto podzielone jest na szesnaście dzielnic: Bohatice, Cihelny, Čankov, Doubí, Drahotice, Dvory, Hůrky, Olšová Vrata, Počerny, Rosnice, Rybáře, Sedlec, Stará Role, Tašovice, Tuhnice. Rzeka Tepla, mająca ogromne znaczenie w układzie przestrzennym miasta, w ścisłym centrum uzdrowiska zamienia się w kanał miejski. Po obu jego brzegach przebiega promenada – elegancki deptak: Stará Louka i Nová Louka, którym spacerują kuracjusze i turyści. Latem, w kurorcie odbywa się prestiżowy Międzynarodowy Festiwal Filmowy Karlovy Vary. Największą liczbę turystów spotkać można w ciekawych architektonicznie kolumnadach (pizalniach), na deptaku, w najślynniejszych eklektycznych hotelach, usytuowanych kaskadowo, po obu stronach rzeki Tepla. Liczba osób odwiedzających Karlowe Wary już od XIX wieku szybko rosła. Tuż przed I wojną światową, w okresie niebywałej świetności kurortu nastąpił wielki boom budowlany, który całkowicie odmienił oblicze miasta. Większość XVIII-wiecznych budynków została zburzona, a na ich miejscu powstały setki nowych kamienic i willi, liczne gmachy publiczne, domy zdrojowe i kolumnady, tworzące unikatowy na skalę światową zespół architektoniczny. Bardzo pręźnie działała spółka Ferdynanda Fellnera i Hermana Helmera, według której projektów powstało 20 ważnych obiektów (jak np. m.in. Grandhotel Pupp, Łaźnie Cesarskie czy Kolumnada Sadowa). Od 1929 roku Karlowe Wary posiadają międzynarodowe lotnisko. W Karlowych Warach leczy się: choroby układu pokarmowego; problemy z metabolizmem, cukrzycę, otyłość, paradontozę, choroby układu ruchu, choroby neurologiczne, wątroby, trzustki, dróg żółciowych.

Mariańskie Łaźnie (ok. 13,9 tys. stałych mieszkańców, pow. 5181 ha, status uzdrowiska od 1818 roku), to średniej wielkości spośród trójki najślynniejszych czeskich uzdrowisk, drugie co do wielkości uzdrowisko w Czechach, najmłodsze z trzech badanych. Określa się je mianem „uzdrowiska w lesie”, ze względu na otoczenie lasem, korzystnie wpływające na ich klimat. Rocznie przyjeżdża tu około 1 500 000 gości. Uzdrowisko znane jest w Europie i na świecie, z racji efektywnych metod leczenia, naturalnych źródeł leczniczych,

wspaniałej architektury oraz malowniczych, niepowtarzalnych krajobrazów (Janik, Harant, 2014).

Właściwości lecznicze tego miasta znane były już w XIII w. Obecnie znajduje się w nim 100 źródeł, jednak w lecznictwie wykorzystywanych jest 6 z nich. Są to zimne szczawy (o temp. 7–10 °C), o wysokiej zawartości żelaza i soli mineralnych (bogate w dwutlenek węgla wody żelazisto-siarczanowe, alkaliczne, słone, jodobromowe). Zalicza się je do najzimniejszych wód leczniczych w Czechach. Atrakcją uzdrowiska są także piwne łaźnie, kąpiele w piwie i okłady z młóta, wykonywane w Browarze rodzinnym Chodovar w Chodovej Planie. Mariańskie Łaźnie do leczenia wykorzystują leczniczy klimat, lecznicze wody mineralne, borowinę i naturalne gazy. Pierwsze sanatorium wybudowano w 1786 roku. Sto lat później był to jeden z najśłynniejszych europejskich kurortów. Szybki rozwój w XIX w. przyciągnął wielu znakomitych gości. Bardzo liczne są tu efektowne XIX-wieczne zabytki, aktualnie pięknie odrestaurowane. Przez śródmieście przebiega główna ulica uzdrowiska, przy której funkcjonują liczne sklepy z porcelaną, kryształami, szkłem, biżuterią. Prowadzi ona do najpiękniejszej w Czechach kolumnady (*kolonady*), wybudowanej w 1889 r. Kolumnady (odpowiednik polskich pijalni wód leczniczych), to charakterystyczne obiekty czeskich uzdrowisk. W nich znajdują się ujęcia źródeł wód leczniczych. Są to obiekty zamknięte, bądź tylko zadaszone, w których można korzystać z leczniczych wód nawet w niepogodę.

W Mariańskich Łaźniach leczone są choroby: układu ruchu, nerek i dróg moczowych, układu oddechowego, metaboliczne (otyłość, dna, diabetes mellitus, hyperlipidemia), onkologiczne, ginekologiczne a także niepłodność. Wykonywane są zabiegi z wykorzystaniem surowców naturalnych: wód mineralnych, gazów i borowiny, a także zabiegi z zakresu fizykoterapii, hydroterapii, elektroterapii oraz inhalacje.

Franciszkowe Łaźnie (około 5,6 tys. stałych mieszkańców, o pow. 2574 ha, jako zdroj od 1793 roku), to kameralny, neoklasycystyczny, mały kurort leczniczy. Położony jest 15 km od granicy niemieckiej (miasto i jego najbliższe okolice z trzech stron otoczone są terytorium niemieckim) (Pohorecky, 1924). Bliskość Niemiec, szczególnie przyciąga kuracjuszy niemieckich. W literaturze uzdrowisko to określane jest „klejnotem czeskiej balneologii” (Łazarkowie, 2007). Największy rozkwit kurortu notowany był na przełomie XIX i XX wieku (Somol, 2008). Franciszkowe Łaźnie zostały założone, jako pierwsze na świecie uzdrowisko borowinowe (Macek, 1995). Posiada ono małe, zwarte, czytelne centrum oraz jednolitą, w stylu empire, w kolorze żółto-białym zabudowę. Już w XII wieku wiedziano o skuteczności leczniczych wód zdrojowych. W ostatnim czasie pięknie odnowiono secesyjne i neoklasyczne wille, domy oraz pawilony. Miejscowość posiada łagodny, leczniczy klimat, charakterystyczny dla

pogórza. Brak tu przemysłu. Wiele jest zadbanych parków, zachęcających do spacerów. Pięknie i funkcjonalnie urządzona jest promenada spacerowa. Panuje tu wyjątkowa atmosfera, cisza, ceniona przez kuracjuszy, a potęgująca leczniczy efekt źródeł mineralnych. Na terenie uzdrowiska znajduje się kilkadziesiąt źródeł mineralnych, w większości silnie zasadowych. Leczone są tu: choroby układu krążenia; schorzenia narządu ruchu; choroby układu trawienia; choroby układu nerwowego; stany pozawałowe; cukrzyca; choroby kobiece i bezpłodność. Wykonywane są zabiegi takie jak: okłady błotne i parafinowe; kąpiele, m.in. błotne; tampony borowinowe (z borowiny pozyskiwanej na miejscu); ćwiczenia terapeutyczne w basenie; trening rowerowy; diadynamik; ultradźwięki; interdyn; zastrzyki gazowe; masaże, m.in. klasyczny, podwodne.

Poniżej na fotografiach przedstawiono najważniejsze, najbardziej rozpoznawalne obiekty, miejsca, identyfikujące badane miejscowości uzdrowiskowe.

Rysunek 1. Karlowe Wary, neobarokowy z 1886 roku Teatr Miejski w centrum uzdrowiska, przy deptaku, (fot. E.Gonda-Soroczyńska, październik 2016)

Figure 1. Karlovy Vary (Karlsbad), Neo-baroque City Theatre from 1886 in the spa and health resort centre, at the pedestrian precinct (photo by E. Gonda-Soroczyńska, October 2016)

Rysunek 2. Karlowe Wary, Kolumnada Młyńska z potężnymi kolumnami, w centrum uzdrowiska, przy deptaku (fot. E. Gonda-Soroczyńska, październik 2016)

Figure 2. Karlovy Vary (Karlsbad), Mill Colonnade with huge colonnades, in the spa and health resort centre, at the pedestrian precinct (photo by E. Gonda-Soroczyńska, October 2016)

Rysunek 3. Mariánské Lázně, Główna Kolumnada – Pijalnia w centrum uzdrowiska, przy deptaku (fot. E. Gonda-Soroczyńska, październik 2016)

Figure 3. Mariánské Lázně (Marienbad), Main Colonnade – Pump Room in the spa and health resort centre, at the pedestrian precinct (photo by E. Gonda-Soroczyńska, October 2016)

Rysunek 4. Mariánské Lázně, gmach Nowych Łazienek
(fot. E. Gonda-Soroczyńska, październik 2016)
Figure 4. Mariánské Lázně (Marienbad), New Baths building
(photo by E. Gonda-Soroczyńska, October 2016)

Rysunek 5. Františkovy Lázně, Nowa Pijalnia w centrum uzdrowiska, przy deptaku
(fot. E. Gonda-Soroczyńska, październik 2016)
Figure 5. Františkovy Lázně, (Franzensbad), New Pump-Room, in the spa and health
resort centre, at the pedestrian precinct (photo by E. Gonda-Soroczyńska,
October 2016)

Rysunek 6. Franciszkowe Łaźnie, Zakład Przyrodolecznicy Łazienki Cesarskie
(fot. E. Gonda-Soroczyńska, październik 2016)
Figure 6. Františkovy Lázně, (Franzensbad), Natural Therapy Centre Imperial Baths
(photo by E. Gonda-Soroczyńska, October 2016)

KURACJUSZE I TURYSŤCI W BADANYCH UZDROWISKACH

Załączona tabela pokazuje, jak zmienia się liczba turystów w trzech badanych ośrodkach, uwzględniając podział na dwie grupy turystów tj. kuracjuszy i wypoczywających dłużej niż jeden dzień oraz turystów jednodniowych. Liczby te świadczą o ogromnym zainteresowaniu tymi ośrodkami, zarówno przez kuracjuszy, jak i ogólnie pojmowanych turystów.

Z zamieszczonych wyżej danych (Tabela 1.) wynika, iż najwięcej turystów (kuracjuszy i wypoczywających dłużej niż jeden dzień oraz turystów jednodniowych) przyjeżdża do Karlowych Warów. W tym miejscu należy podkreślić fakt, iż kurort ten jest najbardziej znanym w Europie i świecie, posiada najlepiej rozwiniętą infrastrukturę turystyczną (najwięcej hoteli, obiektów gastronomicznych), najlepszą ofertę turystyczną. W badanych dwóch uzdrowiskach tj. w Karlowych Warach i Mariańskich Łaźniach wśród kuracjuszy i odpoczywających dłużej niż jeden dzień przeważają kuracjusze z innych krajów (Tabela 2.). Jest ich prawie trzykrotnie więcej aniżeli Czechów. Jedynie do Franciszkowych Łaźni przyjeżdża porównywalna liczba kuracjuszy z Czech i innych krajów (Choulant, 2011). Proporcje te jeszcze inaczej przedstawiają się, jeśli chodzi o turystów jednodniowych. Do Karlowych Warów i Mariańskich Łaźni przyjeżdża prawie czterokrotnie więcej osób z innych krajów, aniżeli z Czech.

Franciszkowe Łaźnie przyjmują około 1,7 turystów z innych krajów, w porównaniu z ilością turystów z Czech. W trzech badanych kurortach liczba turystów nieco spadła w 2015 roku, w porównaniu z rokiem 2012 (Tabela 2.). Jaka jest przyczyna tego spadku nie wiadomo. Tylko we Franciszkowych Łaźniach każdego roku turystów przybywa. Z przeprowadzonych wywiadów z przedstawicielami Informacji Turystycznej tego miasta wynika, iż osoby, które raz były lub odpoczywały tutaj, przyjeżdżają ponownie, zwłaszcza kuracjusze.

Tabela 1. Turyści odwiedzający trzy badane uzdrowiska: Karlowe Wary, Mariańskie Łaźnie, Franciszkowe Łaźnie

Table 1. Tourists visiting the three analysed spa and health resorts: Karlovy Vary (Karlsbad), Mariánské Lázně (Marienbad), Františkovy Lázně, (Franzensbad)

miasto uzdrowiskowe spa and health resort	rok – year	Kuracju- sze i wypo- czywający dłużej niż 1 dzień – Bath- ers and visitors staying longer than 1 day	w tym miesz- kańcy Czech – including Czech residents	w tym miesz- kańcy innych krajów – including visitors from other countries	Jedno- dniowi turyści- 1-day tourists	w tym miesz- kańcy Czech – including Czech residents	w tym miesz- kańcy innych krajów – including Czech residents	Ogółem wszyst- kich turystów – Total all to- urists
Karlowe Wary – Karlovy Vary	2012	265 700	61 366	204 334	1 854 368	235 950	1 618 418	2 120 068
	2013	258 964	54 807	204 157	1 789 901	188 673	1 601 228	2 048 865
Karlowe Wary – Karlovy Vary	2014	246 321	54 074	192 247	1 670 431	199 559	1 470 872	1 916 752
	2015	269 264	73 809	195 455	1 538 919	291 814	1 247 105	1 808 183
Mariańskie Łaźnie – Mariánské Lázně	2012	236 791	62 472	173 319	1 294 755	247 435	1 047 320	1 531 546
	2013	248 184	63 427	184 757	1 284 095	229 179	1 054 916	1 532 279
Mariańskie Łaźnie – Mariánské Lázně	2014	244 036	63 524	180 512	1 256 738	234 516	1 022 222	1 500 774
	2015	235 857	70 265	165 592	1 244 760	301 083	943 677	1 480 617
Franciszkowe Łaźnie – Františkovy Lázně	2012	90 295	40 523	49 772	747 355	300 827	446 528	837 650
	2013	91 773	38 769	53 004	732 349	261 863	470 486	824 122
Franciszkowe Łaźnie – Františkovy Lázně	2014	94 665	40 542	54 123	776 657	292 385	484 272	871 322
	2015	105 841	46 988	58 853	867 539	375 877	491 662	973 380

(opracowanie własne na podstawie danych Czeskiego Urzędu Statystycznego – Author's compilation based on the data from the Czech Statistical Office)

Tabela 2. Kraje z których wywodzą się turyści odwiedzający Karlowe Wary
Table 2. The countries from which tourists visiting Karlovy Vary come

L.P.	KRAJ – COUNTRY	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1.	Rosja – Russia	759 939	934 252	1 037 309	1 064 570	949 106	607 394
2.	Niemcy – Germany	291 390	271 117	246 729	225 383	228 893	160 889
3.	Inne kraje azjatyckie (Chiny, Izrael, Japonia, Korea Płd) – Other Asian countries (China, Israel, Japan, South Korea)	122 782	149 295	169 096	162 703	172 020	-
4.	Ukraina – Ukraine	81 974	-	-	-	75 579	59 374
5.	USA	-	-	-	-	28 035	33 977
6.	Inne kraje europejskie – Other European countries	-	-	-	-	37 123	36 896
7.	Izrael – Israel	-	-	-	-	44 818	49 453
8.	Chiny – China	12 080	-	-	-	11 329	-
9.	Słowacja – Slovakia	-	-	-	-	9 531	16 156
10.	Tajwan – Taiwan	-	-	-	-	-	13 034

(Opracowanie własne na podstawie danych Czeskiego Urzędu Statystycznego – CSU, „-”, oznacza brak danych – Author’s compilation based on the data from the Czech Statistical Office, “-“ means no data available)

Z zamieszczonych danych wynika, iż największą grupę turystów przyjeżdżających do Karlowych Warów stanowią Rosjanie, których liczba do 2013 rosła (Tabela 2.). Od 2014 liczba ta maleje, a stan ten wynika z uwarunkowań politycznych i gospodarczych Rosji. Drugą grupę w kontekście ilościowym stanowią Niemcy, których liczba każdego roku maleje. Prawdopodobnie z uwagi na bliskość lokalizacji badanych uzdrowisk czeskich, spora liczba Niemców już odwiedziła uzdrowisko wielokrotnie, wcześniej i poszukuje nowych miejsc na kurację, czy wypoczynek. Znaczącą liczbę turystów stanowią osoby pochodzące z różnych krajów azjatyckich, wśród których dominują: Chiny, Izrael, Japonia, Korea Płd. W ostatnich latach liczni są turyści z Ukrainy, USA, Słowacji i Tajwanu.

Z zamieszczonych danych (dotyczących tylko dwu lat) w Mariańskich Łązniach (Tabela 3.), wynika, iż największą grupę turystów korzystających z zabiegów leczniczych (tj. kuracjuszy, gości na dłuższym pobycie, turystów jednodniowych) stanowią Niemcy, których liczba nieco maleje. Druga grupa to Rosjanie, wykazujący także tendencje spadkową. Znaczącą grupę stanowią turyści z Izraela i Austrii.

Brak jest danych statystycznych dotyczących krajów z jakich wywodzą się turyści w uzdrowisku Franciszkowe Łąźnie.

Tabela 3. Kraje z których wywodzą się turyści korzystający z zabiegów leczniczych (tj. kuracjusze, goście na dłuższym pobycie, turyści jednodniowi) odwiedzający Mariańskie Łaźnie

Table 3. The countries from which tourists who take advantage of spa treatment in Mariánské Lázně come

L.p.	Kraj pochodzenia turysty korzystającego z zabiegów leczniczych – Country of origin of tourists taking advantage of spa treatment	2014 r.	2015 r.
1.	Niemcy – Germany	604 377	597 150
2.	Rosja – Russia	291 133	187 125
3.	Inne kraje azjatyckie – Other Asian countries	47 257	23 865
4.	Austria – Austria	18 965	12 887
5.	Izrael – Israel	42 995	36 161

(Opracowanie własne na podstawie danych Czeskiego Urzędu Statystycznego – Author's compilation based on the data from the Czech Statistical Office)

UZDROWISKA CZESKIE W DRODZE DO UNESCO

Miejsca wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa stanowią wspólne dobro ludzkości, które należy zachować dla przyszłych pokoleń. Takowymi są trzy badane uzdrowiska.

W Montecatini Terme (Włochy) w dniach 3 i 4 maja 2016 roku odbyło się wspólne posiedzenie członków Międzynarodowej Grupy Sterującej i Międzynarodowej Grupy Roboczej UNESCO. Zajmują się one przygotowaniem ponadnarodowego projektu nominacji do wpisania ważnych europejskich uzdrowisk na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Uwzględniono uzdrowiska powstałe na przestrzeni XVIII – XX wieku. Nie tylko Czechy zabiegają o miejsce na tej liście, ale także inne kraje europejskie jak: Belgia, Francja, Włochy, Niemcy, Austria i Wielka Brytania. Powołano międzynarodowe zespoły, które opracowały listę jedenastu uzdrowisk: (1) Bad Ems (Niemcy, Nadrenia-Palatynat), (2) Bad Kissingen (Niemcy, Bawaria), (3) Baden-Baden (Niemcy, Badenia Wirtembergia), (4) Baden bei Wien (Austria), (5) Bath (Anglia, Hrabstwo Somerset), (6) Franciszkowe Łaźnie (Czechy), (7) Karłowe Wary (Czechy), (8) Mariańskie Łaźnie (Czechy), (9) Montecatini Terme (Włochy), (10) Spa (Belgia), (11) Vichy (Francja). W styczniu 2018 roku zostaną przedstawione nominacje do Centrum Światowego Dziedzictwa. Aż trzy czeskie kurorty, te badane przez autorkę, trafić mają na listę UNESCO. Jakość i ilość zabytkowych obiektów wymusza niejako na trzech badanych miastach wyjątkową dbałość o ich zachowanie.

WYSTĘPUJĄCE LECZNICZE SUROWCE W BADANYCH UZDROWISKACH ICH BOGACTWEM

W badanych kurortach bogatą ofertę stanowią różnorodne wody lecznicze, wykorzystywane przy zabiegach wodnych, terapii pitnej oraz w iniekcjach. Lecznicze surowce naturalne występujące w trzech badanych uzdrowiskach to największe ich bogactwo. To właśnie wody lecznicze bezpośrednio przyczyniły się do ich powstania i rozwoju.

W Karlowych Warach już w XIV wieku wiedziano o właściwościach leczniczych tutejszych źródeł. Jednak dopiero w XVIII wieku nastąpił tzw. „złoty okres” dla miasta. Uzdrowisko posiada ogółem 16 gorących źródeł z leczniczą wodą mineralną. Najzimniejsze źródło osiąga temperaturę 11°C. Woda ma bardzo nieprzyjemny zapach i smak (zapach siarki). Stosowana jest do picia przy problemach jelitowych, żołądkowych i wątrobowych. Powstaje ona na głębokości ok. 2 km pod ziemią, w granitowych skałach macierzystych. Oprócz wód leczniczych do leczenia stosuje się borowinę i gaz źródłany. W samym centrum miasta zlokalizowanych jest 13 źródeł. Ujęto je w specjalnie wybudowanych na przełomie XIX i XX wieku kolumnadach. Są to pijalnie wód leczniczych, które zwłaszcza po II wojnie światowej odrestaurowano. Wymienić należy przede wszystkim: Parkową, Targową, Młyńską, Zamkową, Zdrojową. Najpiękniejszą z nich to: *Sadova Kolonada* z kutego żelaza oraz *Mlynska Kolonada* z potężnymi, wysokimi marmurowymi arkadami. *Kolonada Vřidelni* (Pijalnia Ukrop) znana jest ze słynnego gejzera, wyrzucającego w sąsiedztwie obiektu prawie 2 tys. litrów wody na minutę, o temperaturze 72°C. Wydostaje się on z głębokości około 3 tys. metrów, na wysokość 12-15 metrów. To najgorętsze źródło w Karlowych Warach (Zeman, 2009).

W Mariańskich Łązniach znajduje się ponad 130 zimnych źródeł mineralnych. Do celów leczniczych wykorzystuje się 40 z nich. W uzdrowisku wykorzystuje się do leczenia także złoża dwutlenku węgla i borowin. Leczy się choroby kręgosłupa, dróg moczowych i nerek, choroby kobiece. Oprócz zabiegów leczniczych bogata jest oferta fitness i wellness. Wody w Mariańskich Łązniach, w odróżnieniu od wód z Karlowych Warów są chłodne i smaczne, szczególnie ze źródła Karoliny (cz. *Karolinin pramen*). Najważniejsze źródła leczniczych wód mineralnych to: Źródło Krzyżowe (cz. *Křížový pramen*); Źródło Karoliny (cz. *Karolinin pramen*); Źródło Rudolfa (cz. *Rudolfův pramen*). Do kuracji pitnych używa się 6 głównych źródeł: *Křížový pramen* (Krzyżowy), *Rudolfův pramen* (Rudolfa), *Karolinin pramen* (Karoliny), *Lesní pramen* (Leśny) i *Ambrožův pramen* (Ambrożego).

We Franciszkowych Łązniach występują dwa ciepłe źródła o temperaturze 30° i 40° C oraz kilkanaście źródeł zimnych. Są to w większości wody silnie zasadowe o nieprzyjemnym zapachu i smaku. Zimne, bogate w siarkę, alkaliczne

wody lecznicze Franciszkowych Łaźni mają średnią temperaturę od 9°C do 11°C. Stosowane są w kuracjach wodnych i kąpielach, irygacjach i inhalacjach. Do głównych źródeł należą: Źródło Franciszka, cztery źródła siarczanowe, Źródło solne, Źródło żelazowe, Źródło Marii, Źródło Palliardi, Źródło Luizy, Źródło Cartelliere. Naturalny gaz leczniczy pozyskuje się z wód mineralnych. Gaz ma pochodzenie wulkaniczne i posiada czysty, naturalny dwutlenek węgla. Gaz leczniczy stosowany jest w formie zastrzyków, suchych kąpeli oraz ginekologicznych kąpeli w gazie. W leczeniu różnych chorób wykorzystuje się pozyskiwaną w okolicy borowinę, która jest słynna na całym świecie. Charakteryzuje się wysoką zawartością siarki oraz związków mineralnych, takich jak magnez, wapń, żelazo, jod i kwasy humusowe. Te naturalne składniki działają przeciwwzapalnie i wspomagają regenerację, w szczególności w przypadku zapalenia stawów, poprawie ukrwienia. Stosuje się ją pod postacią okładów, kąpeli lub tamponów. Wykorzystywana jest także do leczenia chorób skórnych i dolegliwości ginekologicznych.

KUBATUROWA INFRASTRUKTURA UZDROWISKOWA I ZIELEŃ W BADANYCH UZDROWISKACH

Badane uzdrowiska oferują kuracjom i innym turystom szeroko pojętym niespotykaną gdzie indziej, niepowtarzalną kubaturową infrastrukturę uzdrowiskową oraz bogatą, znakomicie urządzoną zielenią. Wymienić należy: domy zdrojowe, sanatoria, szpitale uzdrowiskowe, luksusowe hotele, kolumnady – pijalnie leczniczych wód mineralnych, parki zdrojowe wyposażone w ciekawe elementy małej architektury. W parterach ekskluzywnych hoteli zlokalizowanych przy głównych ulicach miasta, przy promenadach spacerowych znajdują się liczne lokale gastronomiczne, eleganckie sklepy z pamiątkami, biżuterią, szkłem, kryształami itp.

W Karłowych Warach, część uzdrowiskowa od strony północnej zaczyna się przy budynku Łaźni V – sanatorium pochodzącego z początku XX wieku (styl empire), usytuowanego w otoczeniu Smetanowych Sadów (ogrodów), bardzo zadbanych, z pięknymi kwiatowymi klombami. Nieopodal niego góruje nad miastem szaro betonowy, wysoki budynek Thermal z 1976 roku. Stanowi dominantę urbanistyczną, widoczną z niemalże każdego miejsca miasta. Pełni on funkcję hotelową oraz pałacu kultury i nauki. Tu odbywa się m.in. Międzynarodowy Festiwal Filmowy. Większość obiektów kubaturowych Karłowych Warów pochodzi z XIX wieku. Stawiano je w dolinie, nad brzegami rzeki Teplej. Jednakże, wraz z rozwojem uzdrowiska, brakowało terenów pod nową zabudowę i dlatego zaczęto budować kaskadowo na zboczach, wznosząc się nad istniejącą zabudową. Typowo mieszkaniowe dzielnice stałych mieszkańców miasta rozlokowane są w dolinie rzeki Ohrzy, płynącej mniej więcej z zachodu

na wschód, natomiast dzielnica uzdrowiskowa usytuowana jest w dolinie rzeki Teplej. W Karlowych Warach, określanych mianem „króla czeskich uzdrowisk” do najważniejszych obiektów zabytkowych należą: wspaniałe kolumnady ze źródłami wód, m.in. ogromna, neorenesansowa Młyńska Kolumnada z 1881 roku (autorstwa J. Zitka), usytuowana równolegle do rzeki Teplej, z monumentalnym ciągiem kolumn, z czterema źródłami we wnętrzu o temperaturze około 50°-63,7°C; Sadowa Kolumnada (autorstwa wiedeńskich architektów Fellnera i Helmera, 1880-1881, w tzw. stylu szwajcarskim, o ażurowej strukturze, z kolumnami z kutego żelaza, z dwiema altanami na końcach); Trzni Kolumnada, drewniana, z 1883 roku (autorstwa wiedeńskich architektów Fellnera i Helmera); Vridelni Kolumnada z 1975 roku, ciężka optycznie, pierwotnie imienia Jurija Gagarina, z wybijającym się na 15 metrów wysokości gorącym gejzerem, z najgorętszego źródła Vridlo o temp. 73,4° C; park zdrojowy; legendarny Grandhotel Pupp; potężne Łazienki Cesarskie; Teatr Miejski; monumentalna cerkiew św. Piotra i Pawła; piękny kościół św. Marii Magdaleny; potężny Hotel Imperial; Thermal (hotel Festiwalu Filmowego) i wiele innych (Zeman, 2010). W Karlowych Warach funkcjonują trzy domy zdrojowe, szereg sanatoriów i innych obiektów uzdrowiskowych. Na terenie uzdrowiska Karlowe Wary działają m.in.: Sanatorium Astoria; Bohemia-lázně a.s.; Sanatorium Kriváň; Sanatorium Moskevský dvůr; Lázeňský dům Chopin; MediSpa, takie jak: Spa Resort Sanssouci, Hotel Imperial, The Medical Spa Resort MANES, Spa Hotel Thermal i Spa Hotel Tosca. Dominująca kolorystyka fasad obiektów przy głównej promenadzie spacerowej Narodni Trida, to żółć cesarska (kaisergelb). Historyczne centrum Karlowych Warów, w przeważającej części pochodzące z secesji i historyzmu w wielu odmianach. To jedyny w swoim rodzaju zespół architektoniczny, w skład którego wchodzi: kolumnady (pjalnie wód zdrojowych), domy zdrojowe, wielkomiejskie kamienice, wille. Wśród obiektów architektonicznych na uwagę zasługują nadto: Łaźnie I (Cesarske Lazne), to jeden z najpiękniejszych, eklektycznych budynków w Karlowych Warach (autorstwa Fellnera i Helnera, z 1893-1895), w stylu czeskiego neorenesansu, z przepięknymi marmurowymi wnętrzami; neogotycki Dom Zdrojowy Łaźnie III z 1866; secesyjno-neobarokowy Dom Zdrojowy Łaźnie V zw. również Łaźniami Cesarzowej Elżbiety z 1906; neorenesansowy Wojskowy Dom Zdrojowy z 1855. Niezwykle ciekawym architektonicznie obiektem jest neobarokowy Grand Hotel Pupp z 1793 roku, secesyjny hotel Imperial z 1912 roku; gotycki kościół katolicki św. Andrzeja z ok. 1500; barokowy kościół katolicki św. Marii Magdaleny z lat 1732-1736; neobarokowy Teatr Miejski z 1886; neobarokowa Poczta Główna z 1901; neorenesansowy Dom Narodowy z 1901; renesansowa wieża miejska z 1604; barokowa kolumna św. Trójcy z 1716; barokowa kamienica Pod Żółtym Wołem (hotel Petr) z 1706 – najstarsza kamienica w mieście; cerkiew prawosławna Świętych Piotra i Pawła z 1897; neoromański kościół ewangelicki Świętych Piotra i Pawła z 1856; neogotycki kościół metodystyczny św. Łukasza z 1877; neorenesansowa

kwatery główna Becherovki z końca XIX wieku; secesyjny gmach Galerii Sztuki z 1912; neobarokowy hotel Richmond z 1923; secesyjna hala targowa z 1913.

W Mariańskich Łażniach do najważniejszych obiektów zabytkowych należą: Kolumnada Główna (Hlavni Kolonada), zrealizowana według projektu dwóch wybitnych architektów: Mikscha oraz Niedzielského, górująca nad miastem, długa na 138-metrów (czyli wieży Eifla), posiadająca ażurową, metalową konstrukcję i przeszklone ściany, dach przypominający łukowe sklepienia kościołów (pierwsza renowacja pijalni w 1976 roku, ostateczny remont zakończony w 1986 roku), kolumnada razem z pawilonami źródeł: Krzyżowego, Rudolfa i Karolinowego oraz *Śpiewającą Fontanną* (cz. Zpívající Fontána) z 1986 roku, według pomysłu Pavla Mikšika, tworzą obecnie główny deptak uzdrowiska, od 1 lipca 2010 roku Kolumnada Narodowym Zabytkiem Kultury Republiki Czeskiej, miejsce większości koncertów i artystycznych występów; Grandhotel Pacifik (z figurami aniołów grających na trąbach, amorkami zdobiącymi balkony); najpiękniejsze fragmenty z około 90 ha parków i ogrodów zdrojowych; ogromnych rozmiarów Gmach Kasyna (z miedzianymi kopułami wieńczącymi dach, zdobionymi figurami antycznych bóstw); bogato zdobiony gmach Nowych Łazienek; Dom Goethego; cerkiew św. Włodzimierza; Hotel Skalnik (z kariatydami podtrzymującymi balkony, z wielkimi orłami na dachu, gotującymi się do lotu; Hotel Polonia usytuowany przy głównej ulicy kurortu – Hlavni Třída (z balkonami zdobionymi motywami roślinnymi). W uzdrowisku działa firma Léčebné lázně Mariánské Lázně a.s. – Marienbad Kur & Spa Hotels (należąca do Danubius Hotels Group), do której należą następujące hotele SPA i MEDISPA: Hotel Nové Lázně; Hotel Maria Spa; Hotel Centrální Lázně; Hotel Imperial; Grandhotel Pacific; Hotel Svoboda; Hotel Labe; Hotel Butterfly; Hotel Vltava. Do innych ciekawych zabytków Mariańskich Łażni należą: Cerkiew Prawosławna św. Włodzimierza z 1902 r., z niezwykle bogatym ikonostasem (podobno największym porcelanowym wyrobem na świecie) oraz kościół Wniebowstąpienia NMP z 1848 r. w stylu neobizantyjskim. Przy ulicy Głównej (Hlavni) znajdują się wielopiętrowe, eklektyczne, secesyjne i empirowe kamienice. Posiadają one bardzo bogate, stiukowe XIX wieczne dekoracje (girlandy liści i kwiatów, kiście owoców, kolumny we wszystkich możliwych stylach, orły z rozpostartymi skrzydłami, amorki, herbowe kartusze, muskularnych mężczyzn i kariatydy o nagich biustach). Te gipsowe dekory oplatają masywne gzymsy, wyoblone balkony, stanowią wypełnienie tympanonów.

We Franciszkowych Łażniach najważniejszymi obiektami są pijalnie leczniczych wód mineralnych: Kolumnada Główna (cz. *Hlavni kolonáda* – Pijalnia Główna); Rotunda ze źródłem Franciszka; Kolumnada Cesarska; Pijalnia ze źródłem Glauberskim, o największym na świecie stężeniu soli. Bardzo okazałe prezentują się: Sanatorium Kijev; Dom Zdrojowy; Hotel Pawlik; Park Zdrojowy; Cerkiew św. Olgi i inne. Przy Hotelu "Pawlik" znajduje się aquapark "Aquaforum", posiadający kilka krytych basenów, jacuzzi i zjeżdżalnie (Macek, 1989).

Na terenie uzdrowiska funkcjonuje przedsiębiorstwo uzdrowiskowe Lázně Františkovy Lázně a.s., do którego należy 8 hoteli i domów sanatoryjnych: Lázeňský Hotel Imperial; Lázeňský Hotel Tři lilie (z 1793 roku); Lázeňský Hotel Pawlik; Lázeňský Hotel Savoy; Lázeňský Hotel Metropol; Lázeňský Hotel Belvedere; Lázeňský Hotel Dr. Adler; Lázeňský Hotel Goethe. W połowie XIX wieku we Franciszkowych Łażniach, wydano przepis odnoszący się do koloru elewacji nowo oddawanych do eksploatacji budynków. Dopuszczono wówczas dwa kolory: żółty i biały. Tworzą one efekt świeżości, czystości. Przepis ten przestrzegano i przestrzega obecnie konsekwentnie, dzięki czemu także obecnie w uzdrowisku dominują te dwa kolory. Nie tylko ściany budynków, ale także elementy małej architektury utrzymane są w tej kolorystyce.

W trzech badanych uzdrowiskach zieleń stanowi także ofertę turystyczną, zwłaszcza dla osób starszych. W Karlowych Warach tereny górskie, będące w granicach administracyjnych miasta należą do obrębu Parku Krajobrazowego Lasu Sławkowskiego. W kurorcie znajduje się mały, ale zagospodarowany Park Zdrojowy.

Mariańskie Łaźnie posiadają około 90 ha parków i ogrodów zdrojowych. Piękny Park Zdrojowy jest perłą architektury ogrodowej, z neobarokową kolumnadą. W bezpośrednim sąsiedztwie podziwiać można „Śpiewającą Fontannę”. Wśród parków kurortu wymienić należy: Park Zdrojowy Mariánské Lázně; Park Miniatur Bohemium; Přírodní park u Prelátova pramene (Park Natury Prelát); Geologický park, Skalníkovy Sady; Park u Lesního pramene; Park u Ferdinanda pramene; Park Střed. O atrakcyjności uzdrowiska Mariańskie Łaźnie decyduje także kompleks zieleni, którym jest otoczone. Nie bez powodu określane są „uzdrowiskiem w lesie”. To właśnie m.in. ilość lasów tak korzystnie wpływa na klimat, urok i krajobraz miasta. Franciszkowe Łaźnie to wielkie uzdrowisko, w małym miasteczku. Panuje w nim niezwykła i niepowtarzalna atmosfera. Charakteryzuje je duża ilość zieleni, wypielęgnowanych, pełnych dywanów kwiatowych parków oraz zabytkowych, odrestaurowanych budynków zdrojowych. Całość tworzy nadzwyczajny klimat i krajobraz. Łącznie jest około 250 ha parków (Broz, Douchova, Horvathova, Maskovic, 2011). Są to 4 parki zdrojowe: Sady Solného a Lučního pramene, Sady Bedřicha Smetany, Městské Sady, Westend-park i 1 park leśny (Lesopark Amerika) (Lorenz, Boschan, 2012).

BOGATA I RÓŻNORODNA OFERTA TURYSTYCZNA BADANYCH UZDROWISK PRZYCZYNNIEM ICH WIELOFUNKCYJNOŚCI

Bogata i różnorodna oferta turystyczna badanych uzdrowisk jest wynikiem ich wielofunkcyjności. Wielofunkcyjność wymusiła niejako stworzenie odpowiedniej oferty turystycznej. W trzech badanych uzdrowiskach czeskich silnie rozwinięta jest turystyka piesza i rowerowa (z dobrze oznakowanymi trasami

rowerowymi). Przez Las Slavkovski prowadzi niezliczona ilość dobrze oznakowanych szlaków turystycznych. Na uwagę zasługują: 1,5 kilometrowa ścieżka dydaktyczna prowadząca przez rezerwat przyrody Kladské rašeliny do pijalni; tzw. skałki Goethego (skupisko kwarcytowych skał); Komorní hůrka (najmłodszy środkowoeuropejski wulkan znajdujący się w pobliżu Chebu).

W Karlowych Warach, oprócz funkcji uzdrowiskowej rozwinięte są inne funkcje. Jest to miasto licznych festiwali i konferencji oraz miejscem, do którego międzynarodowe wydarzenia przyciągają osobistości z całego świata. Miasto jest także znane dzięki popularnej wodzie mineralnej Mattoni, kryształom i porcelanie marki Moser oraz oryginalnym karlowarskim wafłom. Od ponad dwustu lat produkuje się tu także rozpoznawaną na całym świecie karlowarską Becherovkę. Na uwagę zasługują także pamiątki produkowane ze źródlanego kamienia (produkt regionalny), którego produkcję można obejrzeć zwiedzając podziemia pijalni Vřídlo (Kuca, Zeman, 2006).

W Mariańskich Łązniach, oprócz funkcji uzdrowiskowej korzystać można z innych funkcji turystycznych. Liczne są trasy rowerowe i dobrze oznaczone szlaki turystyczne, pola golfowe (tu znajduje się najstarsze w Czechach pole golfowe), korty tenisowe, stoki narciarskie, trasy do biegów narciarskich, kluby jeździeckie. Funkcjonuje kolejka górską. Znane i często odwiedzane przez turystów to: Park Natury Pralat, Park Miniatur, Łąźnie Rzymskie w Nové Lázně. W większości hoteli, do dyspozycji gości działa dobrze zorganizowana strefa wellness, baseny wewnętrzne, sauny, grotty solne, park relaksu, ogród relaksu. Bogate ulice i uzdrowiskowe kolumnady (pijalnie) wkomponowane są w malowniczą, romantyczną, pagórkowatą krainę. Miasto posiada wiele leśnych ścieżek do wędrówek, spacerów i podziwiania wspaniałych widoków.

We Franciszkowych Łązniach, oprócz funkcji uzdrowiskowej – leczniczej skorzystać można z innych funkcji turystycznych jak np.: wellness&spa, fitnessu, golfu, mini golfu, kręgli, jogi, tańców zorganizowanych, nordic walking, tenisa ziemnego, tenisa stołowego, Pentaque (gra dla radości), tras rowerowych ze stacjami (np. Stacja Pawlik). Sporą atrakcją jest Aquaforum. To największy tego typu obiekt w Czechach. Obiekt dysponuje trzema wewnętrznymi i trzema zewnętrznymi basenami, zjeżdżalnią i toboganiem a także nowoczesnym centrum wellness. Na miejscu znajduje się także: sauna, grotta wodna, boisko do siatkówki plażowej, snack bar, restauracja, sklep sportowy, minigolf, korty tenisowe, wypożyczalnia rowerów górskich.

DYSKUSJA

Trzy badane uzdrowiska czeskie tworzą balneologiczno-kulturową całość. Posiadają unikalne walory europejskiego dziedzictwa. Wartą podkreślenia jest autentyczność i integralność obiektów kubaturowych, a w przypadku Karlowych

Warów i Mariańskich Łaźni również ich monumentalność. Na uwagę zasługuje wyjątkowa koncentracja wartości architektonicznych, z zachowanym po dzień dzisiejszy szerokim spektrum oryginalnych funkcji oraz unikalny poziom autentyczności zachowanych zabytków. Jak wykazały inwentaryzacje i wizje lokalne, badane miejscowości uzdrowskie cechuje wysoka integralność budowli. Zachowany od połowy XIX wieku standard kolorów elewacji, uznać można za dobry przykład trwałości i ciągłości norm architektonicznych, dzięki któremu zachowany został jednolity wizerunek uzdrowskiej części miasta. Na uwagę zasługuje także kryterium integralności i kompletności układu urbanistycznego. Struktura urbanistyczna badanych trzech miejscowości pozostała niezmienną, z zachowaniem typowych cech urbanistycznych dla miejscowości uzdrowskich. W kontekście architektonicznym zachowano nie tylko układ kluczowych budowli, ale także dotychczasową ich funkcję. Zachowano i zrewaloryzowano tereny zieleni, odgrywające istotną rolę w strukturze poszczególnych ośrodków uzdrowskich. Baczną uwagę przywiązuje się do elementów małej architektury, jako uzupełniających. Badane miejscowości zachowały typowe, klasycystyczne cechy urbanistyczne charakteryzujące europejskie uzdrowska.

Polityka przestrzenna prowadzona dla trzech badanych miejscowości uzdrowskich gwarantuje ochronę ich walorów. Plany zagospodarowania przestrzennego, oraz Plany Zarządzania, stanowią instrument dobrze dobranej polityki przestrzennej i zawierają zapisy ograniczające możliwość ingerencji w aktualną strukturę urbanistyczną i zmiany funkcji poszczególnych obszarów. Prawidłowo uwzględniają one specyfikę tych miejscowości oraz zapewniają integralność działań ochronnych.

PODSUMOWANIE

Przyczynkiem tak wspaniałej kondycji badanych trzech uzdrowsk jest przede wszystkim niezwykle ciekawa, różnorodna oferta turystyczna, będąca także efektem ich wielofunkcyjności. Liczna, niepowtarzalna, odrestaurowana architektura, utrzymana w jednakowej, pastelowej, białą żółtą kolorystyce pozwoliła tym uzdrowskom pretendować do listy UNESCO. Po przeprowadzonych badaniach, wywiadach środowiskowych należy stwierdzić, iż badanym miejscowościom brak jedynie większej ilości miejsc parkingowych. By pozyskiwać nowych turystów, inwestorów należałoby dalej poszerzać dotychczasową wielofunkcyjność, wprowadzać najnowsze atrakcje turystyczne (także promowane w innych krajach), oraz oferować nowości w zakresie spa&wellness.

WNIOSKI KOŃCOWE

1. Badane uzdrowiska czeskie posiadają wyjątkową infrastrukturę uzdrowiskową i szeroko pojmowaną ofertę turystyczną w kontekście ilości i jakości. Jej standard jest bardzo wysoki, zadawalający każdego turystę, także w zależności od tzw. pojemności portfela.
2. W uzdrowiskach czeskich zwrócono uwagę na ich wizerunek tj. ujednolicony charakter obiektów architektonicznych, zachowaną podobną kolorystykę elewacji, sprawiającą wrażenie porządku, czystości, ładu.
3. Dzięki niezwyklej zabytkowej infrastrukturze turystycznej, leczniczym surowcom naturalnym analizowane czeskie uzdrowiska tj. Karlowe Wary, Mariańskie Łaźnie, Franciszkowe Łaźnie pretendują do listy UNESCO.
4. Czeskie uzdrowiska położyły nacisk na reklamę w różnych formach, zwłaszcza adresując ją do turysty szeroko pojmowanego, nie tylko kuracjusza, umiejętnie eksponując swoją ofertę.
5. Badane uzdrowiska czeskie już od wielu lat zwróciły szczególną uwagę na wielofunkcyjność, bowiem to właśnie ona przyciąga nowych turystów, inwestorów a tym samym prowokuje dalszy rozwój.
6. Może zasadnym byłoby nawiązanie współpracy np. z węgierskimi i polskimi uzdrowiskami oraz stworzenie międzynarodowego klastra turystycznego, który istotnie dałby szanse poszerzenia dotychczasowej oferty o inne ciekawe elementy, dotychczas nie znane.

LITRATURA

Broz K., Douchova E., Horvathova J., Maskovic M., Frantiskovy Lazne Franzenbad Autorenkollektiv, Wydawca Miasto Franciszkowe Łaźnie w roku 2011, Franciszkowe Łaźnie 2011.

Choulant L., Der Curgast in Franzensbad, Wydawnictwo Nabu Press, ss.106, 2011.

Gonda-Soroczyńska E., Walory środowiskowe uzdrowiska przedmiotem zapotrzebowania na rynku turystycznym, Infrastruktura i ekologia terenów wiejskich, z.3/1 2012, Wyd. Polska Akademia Nauk, Komisja Technicznej Infrastruktury Wsi, s.133-144, Kraków 2012.

Gonda-Soroczyńska E., Wielofunkcyjność czy jednofunkcyjność? Uzdrowiska w obliczu przemian przestrzennych?, Prace Naukowe UE we Wrocławiu nr 320, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, red. naukowi Jacek Potocki, Jerzy Ładysz, s. 68-75, Wrocław 2014.

Gonda-Soroczyńska E., Klaster Polski Radon elementem innowacyjnej współpracy na rzecz rozwoju turystyki uzdrowiskowej w województwie dolnośląskim, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 418, red. naukowi Jacek Potocki, Jerzy Ładysz, s. 78-87, Wrocław 2016.

Hadzik A., Znaczenie turystyki uzdrowskiej w Polsce. Materiały konferencji: Rola turystyki w strategii i polityce rozwoju gospodarki regionalnej, WSzTiH, Gdańsk 2006.

Janik J., Harant A., Marianske Lazne. 200 Let Lazenstvi (tł. Mariańskie Łaźnie. 200 lat Balneologii), Pro KIS Marianske Lazne s.r.o. vydalo, Wydanie drugie, 2014.

Januszewska M., Znaczenie produktu uzdrowskiego w rozwoju turystyki w Polsce, [w:] A. Panasiuk (red.), Markowe produkty turystyczne, Usz, s.219, Szczecin 2004.

Kierunki aktywizacji gospodarki uzdrowsk polskich, Stowarzyszenie Gmin Uzdrowskowych RP, Przedsiębiorstwo Usługowo-Konsultingowe GEA, s. 64-65, Krynica-Kraków 2002.

Kuca K., Zeman L., Pamatky Karlovarskeho kraje, Karlove Vary 2006.

Kuca K., Kucova V., Zeman L., Zapadocesky lazensky trojuhelnik, Karlovy Vary, 2008. Lorenz Smmer G., Boschan F., Kaiser Franzensbad bei Eger und Seine Umgebungen, ss. 280, Wydawnictwo Nabu Press, 2012.

Łazarkowie M. I R., Uzdrowska w Europie. Teraźniejszość i rys historyczny, Wydawnictwo akademickie Wyższej szkoły Społeczno-przyrodniczej im. Wincentego Pola w Lublinie, s.119-123, Lublin 2007.

Macek S., Architektura Frantiskovych Lazni v 19. Století, Katalog vystavy, Frantiskovy Lazne 1989.

Macek S., Frantiskovy Lazne; Historie mesta, Frantiskovy Lazne 1995.

Pohorecky A., Frantiskovy Lazne a okoli, Praha 1924.

Somol A., Pohlednice Frantiskovych Lazni z minulosti (tł. Pocztywki Franciszkowych Łaźni z przeszłości), Marianske Lazne 2008.

Vylita B., Klsak J., Burachovic S., Dolina J., Karlovy Vary. The City of Spas and Springs, MIRROR PROMOTION s.r.o, 2007.

Zeman L., Pavilonky nad prameny v zapadoceskyh laznych. (tł. Pawilony nad źródłami w zachodnioczeskich uzdrowskach) Sbornik Chebskeho muzea 17 (2009), s. 135-164, Cheb 2009.

Zeman L. (red.), Slavne vily Karovarskeho kraje (tł. Sławne obiekty karlowarskiego kraju), Praha 2010.

Zuzańska – Żyśko E., Petryszyn J., Od funkcji przemysłowej do turystycznej – przykład Ustronia, w: Funkcja turystyczna miast pod red. Iwony Jażdżewskiej, s. 133-144, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2008.

Eleonora GONDA-SOROCZYŃSKA, dr hab. inż. arch.,
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu,
Katedra Gospodarki Przestrzennej,
tel. 71 32 05 616; 604 603 147;
e-mail: eleonora.gonda-soroczynska@up.wroc.pl
Anna Malwina SOROCZYŃSKA, dr inż.
tel. 602 772 786
e-mail: smalwina@gmail.com

Wpłynęło: 04.09.2017

Akceptowano do druku: 20.11.2017